

TEORIE DEMOKRACIE

⇒ několik úvodních poznámek

1

Pojem demokracie

- demokracie – vláda lidu (z řeckého démos = lid a kratos = moc, panství)
- počátky – Řecko – Athény – 5. a 4. století před n. l.
- politea x demokracie ☞ Aristoteles (klasifikace státních zřízení)
- ✓ lidový sněm a lidový soud
- ✓ scházeli se alespoň 40 krát ročně (svobodní občané, schopní nosit zbraň)

2

Typy zřízení podle Aristotelovy Politiky

kdo vládne	správná zřízení	nesprávná zřízení
	vládne ve prospěch všech	vládne ve svůj prospěch
jeden vládce	království	tyranida
více než jeden vládce (bohatá a urozená menšina)	aristokracie	oligarchie
množství (chudá většina)	politeia	demokracie

3

Lincoln:

...vláda lidu, lidem a pro lid...

(...government OF the people, BY the people, FOR the people...)

4

Moderní teorie demokracie

- Moderní teorie přímé demokracie: Jean-Jacques Rousseau
- Kritika masové demokracie: Alexis de Tocqueville
- Klasická liberální teorie reprezentativní demokracie: John Stuart Mill
- Elitní teorie demokracie: Joseph A. Schumpeter
- každá z teorií ovlivněna prostředím, kde žil tvůrce

5

Moderní teorie přímé demokracie: Jean-Jacques Rousseau

(1712 – 1778, pocházel ze Ženevy – jedna z městských republik přeživší až do 18. Století - lidová shromáždění)

demokracie – vláda lidu:

- dvě dimenze – výkon moci a zákonodárství (zde se lid nemůže nechat zastupovat – „Každý zákon, který lid osobně neschválil je neplatný, není to zákon“)
- vládce je ustaven lidem a podléhá zákonům, které lid schválil

6

Kritika masové demokracie: Alexis de Tocqueville

(Francouz, aristokrat, 1805 – 1859, navštívil USA)

- demokracie – potlačování svobody ve jménu rovnosti (úvahy nad problematičností většinového „demokratického“ rozhodování – např. z hlediska menšin)
- tyranie většiny – jednotlivci si nedovolí chovat se a smýšlet jinak, než jaké je většinové mínění, protože by se připravil o úctu spoluobčanů i o možnost být zvolen do politických funkcí – zmizení vynikajících osobností z veřejného života

7

Klasická liberální teorie reprezentativní demokracie: John Stuart Mill

(Brit, 1806 – 1873)

- na výkonu politické moci se musí podílet všichni občané – v podmínkách masových států je to možné jen v reprezentativní demokracii (moc prostřednictvím volených zástupců)
- kritika britského jednokolového systému – těsná menšina voličů může zůstat bez zástupců v parlamentu, podporoval přeměnu britského systému v proporční

8

Elitní teorie demokracie: Joseph A. Schumpeter

(USA ekonom rakouského původu, 1883 – 1950)

- ekonomická teorie demokracie (politici předáci ~ firmy ucházející se svými výrobky na trhu o přízeň zákazníků)
- teorie elitní demokracie – lid pouze právo zvolit své zástupce – vybrat osobnost (elitu), která bude stát v čele vlády

9

Moderní teorie demokracie

- **Schumpeter** – výkon svrchovanosti lidu minimální
- **Rousseau** - výkon svrchovanosti lidu maximální

10

Co je chápáno pod pojmem demokracie?

- diskuse
- životní styl
- otevřená výměna myšlenek
- soubor pravidel k řešení konfliktů
- umění dosáhnout konsensu
- rovnost lidí před zákonem
- politická svoboda pro všechny
- ...

11

Ideové opory rozvoje demokracie

- *učení o nezadatelných lidských právech*
- *učení o suverenitě lidu a jeho právu na vzpouru, či dokonce na revoluci*
- *učení o společenské smlouvě*
- *učení o dělbě moci*

12

Podmínky demokracie (economic balance, enlightenment)

- **Stabilita ekonomického a sociálního vývoje**
(Lipset: prosperita jako stabilizátor - SRN a krize 30.let)
- **Moderní společnost s městským způsobem života**
(Dahl: struktura agrárních společností s příkrými sociálními rozdíly vede k deformacím – viz Latinská Amerika)
- **Tržní hospodářství**
(na jedné straně podmínka /x státní vlastnictví/, na druhé straně generuje silné globální hráče vymykající se politické a demokratické kontrole)
- **Náboženství**
(Max Weber: moderní kapitalismus je výsledkem působení protestantské etiky. Větší komplikace katolické země, spory ohledně islámu - problém stabilizované legitimacy)

...

13

Znaky demokracie

- rovnost občanů (ne Orwel – Farma zvířat – všechna zvířata jsou si rovna, ale některá jsou si rovnější)
- zásada plurality (možnost výběru – volby i v ČSSR – „jeden kandidát a s hudbou“ – jen rituál)
- dočasnost politické moci
- kontrola lidu nad užitím moci
- dělba moci (výkonná, zákonodárná, soudní)
- většinový princip (závazné je rozhodnutí, které rozhodne většina – moderní demokracie konsensus)
- ústavnost a právní řád (garance základních lidských práv a svobod)

14

Polyarchie

termín Roberta Dahla – odlišení teorie (demokracie) od praxe současných demokratických států jež nazývá polyarchiemi

(Mnozí termín polyarchie neuznávají – „i vrah je člověk a nic jiného“ - „i defektní demokracie jsou tedy demokracie“)

Instituce polyarchie dle Dahla:

- kontrola nad vládním rozhodováním – volení vládní úředníci
- volení úředníci voleni ve svobodných, relativně častých, volbách
- právo volit prakticky všichni dospělí
- většina dospělých – právo kandidovat
- svoboda projevu a kritiky volených úředníků
- přístup k alternativním informacím
- právo svobodně se sdružovat

15

⇒

Další instituce (kritéria) demokracie:

- *právní stát*
- *dominance volených politiků a absence blokujících nevolených aktérů* (např. armáda – vojenské převraty Argentina, Ekvádor, Turecko, Pákistán..., státní byrokracie, monarcha s příliš velkou reálnou mocí, náboženští představitelé ovlivňující politiku) [Schmitter, Karl 1991]
- *autonomie politické obce* (zásahy ze zahraničí, např. tlak Sovětského svazu na Finsko po druhé světové válce) [Schmitter, Karl 1991]

16

**Tato práva musí být
skutečná a nikoli
nominální (v některých
zemích pouze nominální)**

⇒

⇒

Mnohé státy:

- volebně autoritativní, hybridní režimy – přechod k demokracii se zastavil kdesi v polovině či tří čtvrtinách cesty – mnohdy státy bývalého „východního bloku“.
- např. ukrajinský režim (nejen) v době prezidenta Leonida Kučmy (1994–2005) a Viktora Janukoviče 2010–2014

17

18

Politický systém na Ukrajině (se střídavou „razancí“)

ukrajinský systém vlády - „vyděračský stát“ - státní, tj. do jisté míry institucionalizované, vyděračství:

- stát se neobyčejně netečně staví ke korupci
- intenzivně je využíván kontrolní a bezpečnostní aparát (ministerstvo vnitra, tajná služba, dříve i daňová policie) - evidence všech porušení zákona a shromažďování nejrůznějšího kompromitujícího materiálu
- výběrové uplatnění zákonů - držitelé moci je velmi benevolentně uplatňují vůči spřízněným ekonomickým či politickým skupinám a maximálně přísně proti protivníkům, ať už se jedná o členy opozice a jiné „odpadlíky“, nebo „nepohodlné“ podnikatele. Ale opozice (přetvářející se) stále existuje a je schopná občas i „bodovat“ - Oranžová revoluce, Euromajdan.
- politická scéna je výrazně ovlivňována regionálními zájmovými skupinami - klany. V jejich rukou je koncentrována velká část ekonomického bohatství země (např. Zakarpatská oblast Ukrajiny rodina Balohů - mnoho politických funkcí, supermarkety Barva...)
- různé způsoby „ovlivňování voleb“ - vysoká účast v některých okrscích (až přes 100%), opozičníci nejsou na volebních seznamech, „stínovní“ kandidáti (lidi se stejným jménem jako kandidát s reálnou šancí)

19

Volebně autoritativní režim na Ukrajině

- příklad volby starosty (2003 – 2004) v bývalém maďarském a československém městě Mukačevo
⇒
- dnes Zakarpatská oblast Ukrajiny
- volby starostů (міська голова) na Ukrajině přímé
- 2002 až 2005 na Ukrajině soupeření proprezidentské Strany regionů a hlavní opoziční formace Naše Ukrajina (Viktor Juščenko)
- nebylo přijatelné, aby významnější samosprávy vedla opozice (Oděsa...)

20

⇒ Volby Mukačevo 2003 – 2004 (1)

- 29. červen 2003 → volby starosty – vítězí kandidát koalice Naše Ukrajina V. Petjovka
- 5. červenec 2003 → oblastní administrativa odvolává zvoleného starostu (předsedové oblastních administrativ dle tehdy platné ústavy jmenování a odvolávání pouze dle úvahy prezidenta Ukrajiny – tj. na něm závislí)
- 25. prosinec 2003 → přes protesty opozice dekretem prezidenta Kučmy vypsány nové volby starosty
- 18. duben 2004 → nové volby starosty – 58,24% voličů hlasuje pro V. Petjovku a 41,76% pro E. Nusera (Strana regionů) ⇒

21

⇒ Volby Mukačevo 2003 – 2004 (2)

- 18. duben 2004 → po uzavření volebních místností a ukončení sčítání hlasů do většiny z nich vtrhli členové bojůvek, zdemolovali zařízení, ztloukli přítomné členy komisí a poslance ukrajinského parlamentu
- 19. duben 2004 → městská volební komise prohlašuje za vítěze voleb E. Nusera (Strana regionů)
- duben – květen 2004 → protesty a prohlášení – OBSE, Rada Evropy, ukrajinský parlament
- 28. květen 2004 → pod tlakem opozice podává E. Nuser demisi na funkci starosty města Mukačevo
- 30. prosinec 2004 → V. Petjovka v doprovodu prokurátora města Mukačevo přebírá funkci starosty města

(zdroj: Pop, I. Dějiny Podkarpatské Rusi v datech. Praha: Libri, 2005)

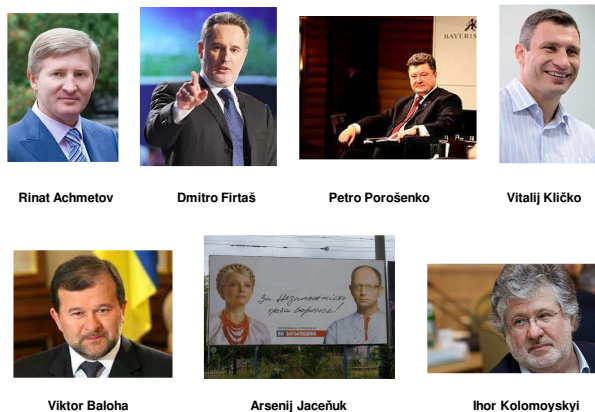
22

⇒ Volby Mukačevo 2003 – 2004 (3)

starosta Mukačevo V. Petjovka mukačevská radnice
(zvolený 2004, dnes již bývalý)
(poslanec Nejvyšší rady,
spřízněný s Viktorem Balohou)

23

24

Problematické momenty v ČR a SR:

- komunální volby Krupka na Teplicku, Chomutov, Strakonice apod.
- „vyprázdněné“ politické strany (málo členů, podivně získávání...)
- prezidentské volby v letech 2003 a 2008
- vykládání ústavy dle uvážení („Hrad“ apod.)
- mnohé věci v období třetí vlády Vladimíra Mečiara (1994-1998)
- kauza Gorila na Slovensku, vražda novináře Kuciaka a Kušnírové
-

25

Ideál politické rovnosti (dle Dahla)

- rovné právo - pro každého občana - vyjádřit v rozhodujícím stádiu kolektivních rozhodnutí své preference – ty musí být brány jako rovnocenné k vysloveným preferencím každého jiného občana
- účinná participace během celého procesu přijímání kolektivních rozhodnutí pro každého občana (kladení otázek, vyjadřování podpory pro preferovaný výsledek)
- pochopení založené na informacích – pro každého občana
- konečná kontrola programu demosem (lidmi) – co se má rozhodovat, co zařadit na program jednání atd.
- všichni musí mít právo rozhodovat (kromě dočasných návštěvníků a osob prokazatelně mentálně zaostalých).

26

Robert Dahl a demokratická transformace

koncepce 3 demokratických transformací

- vznik přímé demokracie v řecké polis
- vznik zastupitelské demokracie v „národních“ státech
- globální rozšíření demokracie

27

Dnešní demokracie

- zastupitelská
- přímá (referendum, plebiscit, apod.)

v drtivé většině současných více méně pluralitních zemí – zastupitelská demokracie, polopřímá demokracie (vysoký podíl prvků přímé demokracie) → Švýcarsko (zejména historické důvody, je zde řada nástrojů přímé demokracie – poměrně časté a v rámci rozhodování většinou svrchované - referendum)

28

Prvky přímé demokracie

- referendum (lidová iniciativa) (závazná x fakultativní)
- možnost iniciovat nové hlasování (nahrazení současného politika)
- „primárky“ – výběr kandidátů na poslance, prezidenty
- přímá volba exekutivy (prezident, předseda vlády, starosta ...) - (přímá volba a primárky ne vždy řazeny mezi přímou demokracii)

29

Referenda v zemích západní Evropy

stát	před 1945	1945-1969	1970-1995	celkem
Belgie	0	1	0	1
Dánsko	3	8	6	17
Finsko	1	0	1	2
Francie	10	9	3	22
Irsko	1	3	14	18
Island	4	0	0	4
Itálie	2	1	39	42
Lucembursko	3	0	0	3
Malta	-	0	0	0
Nizozemsko	0	0	0	0
Norsko	4	0	2	6
Portugalsko	1	0	0	1
Rakousko	1	0	2	3
Řecko	5	2	2	9
Spojené království	0	0	1	1
SRN	6	0	0	6
Španělsko	0	2	3	5
Švédsko	1	2	2	5
Švýcarsko	139	83	215	437
celkem	181	111	290	582
celkem bez Švýcarska	42	28	75	145

Zdroj: Řichová, B. (2002) Úvod do současné politikologie. Praha: Portál. (str. 48)

30

Zdroje a rozšiřující literatura:

- Cabada, L. Kubát, M. (2002) Úvod do studia politické vědy. Praha: Eurolex Bohemia.
- Hloušek, V. Kopeček, L. (2007) DEMOKRACIE. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie. Brno: Masarykova univerzita.
- Hloušek, V. Kopeček, L., Šedo, J. (2011) Politické systémy. Brno: Barrister & Principal.
- Klíma, M. (2015) Od totality k defektní demokracii. Privatizace a kolonizace polických stran netransparentním byznysem. Praha: Sociologické nakladatelství SLON.
- Šimíček, V. (2012) Volby – svátek demokracie, nebo pletich? Brno: Masarykova univerzita.
- Dahrendorf, R. (2005) Volby nestačí. Dostupné na www.project-syndicate.org a v týdeníku EKONOM z 7.12.2005.